

ALFONS MIÀS, CATALANISTA I COL·LABORACIONISTA

JOSEP CLARA

A hores d'ara, Alfons Miàs, escriptor i activista cultural, és una figura emblemàtica a les terres catalanes ocupades per França d'ençà de la Pau dels Pirineus. Efectivament, la seva personalitat constitueix una referència obligada en la història del catalanisme contemporani en aquelles contrades, però manca encara una biografia sòlida i global de la seva actuació, que ponderi alhora els valors, els límits i les contradiccions de la seva feina. La petita aportació que fem ara i ací vol contribuir a desvetllar una part, la més desconeguda, del darrer periple vital d'aquest escriptor nord-català.

Fill d'un mestre d'obres, Miàs va néixer a Palaldà (el Vallespir) l'any 1903. Milità en formacions dretanes com l'Association Catholique de la Jeneusse Française i la Ligue d'Action Française, de l'occità Charles Maurras, i des de 1935 treballà com a secretari a l'alcaldia de la seva població natal. La relació amb el moviment catalanista fou facilitada pels contactes amb Barcelona arran del seu casament, el 1930, amb una jove vinculada a la renovació pedagògica de la Mancomunitat i filla del metge de Llagostera, Carme Martínez de Huete i Martinell.¹ A partir d'aquell moment, i en el context polític de la Segona República que afavorí l'auto-

¹ Els pares de la muller de Miàs eren Manuel Martínez de Huete i Bori, nascut a Sitges, i Rosa Martinell i Morera, originària de Sant Feliu de Guíxols. La seva germana, Flora Martínez de Huete i Martinell, és esmentada per Alexandre Galí com a mestra destacada de l'Escola Graduada de la Mancomunitat i de l'Escola Blanquerna (*Història de les institucions i del moviment cultural a Catalunya 1900-1936*. II Ensenyament Primari. Primera part, Barcelona, Fundació Alexandre Galí, 1978, p. 161, i Segona Part, 1979, p. 80). La família Martínez de Huete tenia arrels a Pals: Josep Martínez de Huete i Torras (Pals 1831-Llagostera 1913), fill del farmacèutic del poble, exercí a Sitges com a farmacèutic (1861-1867). El 1871 es llicencià en medicina i va ser metge a Llagostera de 1873 a 1884, data en la qual fou rellevat pel seu fill Manuel Martínez de Huete i Bori ("José Martínez de Huete y Torras", dins *Boletín del Colegio de Médicos de la Provincia de Gerona*, XVIII (1913), p. 15-16).

nomia del Principat de Catalunya i l'extensió del catalanisme polític i cultural, esdevingué un propagandista abrandat de les idees catalanistes a les comarques del Vallespir i el Rosselló.²

Va relacionar-se amb els intel·lectuals catalans del Vallespir (Amade, Brazès, etc.), els occitanistes (Camproux, Reboul) i elements dinàmics del Principat, com Josep M. Batista i Roca, dirigent del grup de Palestra,³ o Josep M. Capdevila, director del periòdic catòlic *El Matí*, del qual fou corresponsal. Participà en aplecs culturals com els Jocs Florals de la Ginesta d'Or, de Perpinyà, i el Primer Centenari de la Renaixença Catalana i s'adherí al moviment dels felibres.

Amb el pseudònim de Joseph Vergés va escriure una *Histoire résumée de la Catalogne française, avec notions de la Catalogne intégrale*, editada el 1933 a Amélie-les-Bains (els Banyes d'Arles). Dos anys després publicà el manifest *Roussillonnais, sauve ta langue, il est encore temps!* Fou fundador encara de la publicació *Nostra Terra* (1936-1939), butlletí mensual que donà origen a l'associació de la Joventut Catalanista del mateix nom, creada el 1937, dins la línia de Palestra. Animà, així mateix, moltes altres empreses catalanistes i occitanistes, entre les quals cal remarcar l'organització d'un curs de català per correspondència. I en una biografia ràpida no podem oblidar tampoc que fou el pare de l'expressió *Catalunya del Nord*, emprada per designar globalment totes les comarques catalanes situades al nord de les Alberes: la Cerdanya, el Conflent, el Vallespir, el Rosselló i el Capcir.

Arran de la Guerra Civil espanyola, Miàs refermà el seu catalanisme. Aleshores va escriure que els catalans combatien per la llibertat i la glòria de la Catalunya gran, i alertà que els falangistes lluitaven contra la cultura catalana. En el decurs del conflicte participà en diverses iniciatives per ajudar les poblacions catalanes afectades per la guerra, i donà també suport als derrotats a l'hora de l'exili.⁴

² Per a l'esbós biogràfic, seguim els treballs de P. GRAU i M. GRAU, "Nostra Terra et la guerre d'Espagne", dins *Les Français et la guerre d'Espagne*. Actes du colloque de Perpignan, edités par Jean Sagnes et Sylvie Caucanas, Perpinyà, Université de Perpignan, 1990, p. 147-160. El mateix Pierre Grau ha reportat la informació sobre el nostre autor en el llibre de R. GUAL i J. LARRIEU, *Vichy, l'occupation nazie et la Résistance catalane*, II A, Prada, Terra Nostra, 1996, p. 68-70.

³ Sobre Batista i Roca, vegeu V. CASTELLS, *Batista i Roca. Una vida al servei de la reconstrucció nacional*, Barcelona, Rafael Dalmau, 1995.

⁴ P. GRAU, "L'aide des félibres aux intellectuels catalans", dins *Les Français et la guerre d'Espagne...*, p. 195-211.

Però el resultat de la Guerra Civil, els primers anys del franquisme i l'ocupació de França en el decurs de la Segona Guerra Mundial estroncaren moltes esperances. Si en un primer moment va ser impossible de seguir una estratègia comuna entre els catalanistes del Rosselló (interessats fonamentalment en la llengua, la cultura i el folklore) i els exiliats del Principat perdedors de la Guerra Civil però molt més polititzats,⁵ després la situació general es complicà força més amb l'ocupació alemanya.

Grau considera que l'obra historiogràfica de Miàs és d'un valor científic escàs, però valora que trenqués decididament amb la tradició localista de la historiografia nord-catalana, que coneixia poc, i afegeix: "L'objectiu de l'autor fou donar una consciència nacional catalana als seus compatriotes, és a dir, introduir el catalanisme d'Enric Prat de la Riba a la Catalunya del Nord, amb una visió pancatalanista, d'acostament a Occitània, i de construcció federal europea. Un ideari de ruptura respecte al pensament republicà dominant a la França d'aleshores". Per això apunta que Miàs fou el precursor del catalanisme contemporani i un dels artífexs de la normalització de la llengua a les comarques nord-catalanes.⁶

Estimat com un personatge singular i simbòlic en el darrer aspecte remarcat per Grau, no ens ha d'estranyar que a hores d'ara existeixi, a Sant Genís de Fontanes (el Rosselló), una entitat declarada a la sotsprefectura de Ceret l'onze de setembre de 2000, per a la qual el nom de Miàs és una referència en la tasca de defensar els interessos morals i materials de la comunitat nord-catalana, especialment pel que fa a la llengua i a la cultura. Aquesta entitat –denominada Cercle Alfons Miàs– coopera així mateix amb persones o grups preocupats pels drets de les col·lectivitats ètniques.

Tanmateix, en una biografia completa de Miàs, no podem obviar l'etapa dels anys negres i difícils de França, en els quals s'evidenciaren les contradiccions de la tasca endegada. I és que, durant el temps que l'espai francès fou ocupat pels alemanys, Miàs col·laborà directament amb el règim de Vichy, en la direcció propugnada pel partit polític de

⁵ J. ESTIVILL, "Abandonats en una illa deserta... i el moviment del sol. La revista *Nostra Terra* i la Generalitat", dins *L'Avenç*, 0 (desembre 1976), p. 72-75.

⁶ A. SIMON (dir.), *Diccionari d'historiografia catalana*, Barcelona, Enciclopèdia Catalana, 2003, p. 805.

Maurras,⁷ i tot seguit, empès per les circumstàncies o per convicció en determinats detalls de la cultura, amb els nazis invasors. Lògicament, després de la derrota d'aquests, hagué d'exiliar-se i ho féu a la Barcelona franquista, on residia la família de la muller i on hagué de seguir un altre camí que no tenia res a veure amb l'etapa anterior.

Grau ja apunta que, durant l'abril de 1941, va voler aprofitar l'oportunitat de la *Révolution Nationale* i el seu discurs provincialista per continuar la vida cultural al Rosselló “*dans la voie de Mistral et du Maréchal Pétain*”.⁸ Era, evidentment, un viarany perillós al qual s'apuntaren també els occitanistes que van creure en les paraules del mariscal a favor del “retorn a la regió” i en les possibilitats de la descentralització i l'ensenyament de l'occità, però que no donà cap dels fruits esperats.

FUGIDA I DETENCIÓ

Després del desembarcament angloamericà a Provença, el 19 i el 20 d'agost de 1944 foren dies de glòria per a moltes poblacions del Rosselló que pogueren alliberar-se de la presència alemanya. La celebració de l'alliberament dels pobles de la Catalunya del Nord fou repetida arreu, durant les jornades immediates,⁹ però el fet va representar un contratemps per a Miàs i per als qui, com ell, s'havien posat al costat de les autoritats de Vichy i dels alemanys.

La depuració dels col·laboracionistes fou duríssima i comportà unes 4.000 execucions.¹⁰ Per escapar-ne, uns s'amagaren i d'altres fugiren, com

⁷ El partit de Maurras, monàrquic, nacionalista i antisemita, que es presentava com a defensor del catolicisme, fou condemnat pel papa Pius XI en 1926 i, com que donava suport al règim de Vichy, fou prohibit després del triomf dels aliats.

⁸ Sobre els aspectes culturals de Vichy, Ch. FAURE, *Le projet culturel de Vichy: folklore et révolution nationale, 1940-1944*, Lió, Presses Universitaires de Lyon, 1989. Per a la incidència a Occitània i a la Catalunya del Nord, A. RAFANELL, *La il·lusió occitana*, Barcelona, Quaderns Crema, 2006, p. 1.299-1.313.

⁹ A Palaldà, el diumenge 27 d'agost, va haver-hi una manifestació de festa. Una crònica del moment apunta: “Une gerbe de fleurs naturelles fut déposée au pied du monument aux morts et, de retour sur la place de la Nation, M. Edmond Bardes prononça une vibrante allocution exaltant le rôle décisif dans la libération de notre département des valeureux membres des FFI” (*Le Républicain*, 7 de setembre de 1944).

¹⁰ En general, J.P. AZÉMA i F. BÉDARIDA, *La France des années noires: 1. De la défaite à Vichy. 2. De l'occupation à la libération*, París, Seuil, 1993; P. ORY, *Les collaborateurs, 1940-45*, París, Seuil,

abans ho havien fet els qui abandonaren la França ocupada pels alemanys.¹¹ Miàs elegí la segona opció i ho féu marxant dels Banys d'Arles cap a Maçanet de Cabrenys, una de les poblacions de l'Alt Empordà més properes de la Catalunya del sud, on no trigà a ser detingut per una parella de la Guàrdia Civil que caminava per la carretera de les Salines i controlava el municipi fronterer.

Eren, aproximadament, les onze del matí del 28 d'agost quan el caporal Jacinto Morenza López i el guàrdia Emilio Sánchez García li cridaren l'alto i l'interrogaren per primera vegada. Ell els explicà que procedia de França i que *“se había internado en España con objeto de residir en la misma para evitar el ser detenido por las fuerzas francesas que actúan en Amelie les Bains, de donde procede, toda vez que en el día de ayer fue avisado de que iba a proceder a su detención la citada fuerza”*.¹²

Conduït a la caserna de la Guàrdia Civil de Maçanet de Cabrenys, hagué de mostrar als agents la documentació d'identitat personal. Els confessà que es deia Alphonse, Louis, Joseph Miàs, que tenia 41 anys, estava casat, era secretari d'ajuntament i de nacionalitat francesa. Quan li preguntaren si duia diners, els ensenyà els billets de la cartera: 1.550 francs en bitllets del Banc de França, els quals li foren confiscats per tal de ser posats a disposició del Jutjat especial de Delictes Monetaris.¹³ El

1977; H. LOTTMAN, *L'épuration 1943-1953*, París, Fayard, 1986; Ph. BOURDREL, *L'épuration sauvage*, París, Perrin, 1991, 2 vols. Per al cas dels Pirineus Orientals, J. LARRIEU, “Les adhérents aux mouvements de collaboration dans les Pyrénées-Orientales (1940-1944)”, dins *Annales du Midi*, 199-200 (1992), p. 355-376. Vegeu també del darrer autor, “Perpignan la collaboratrice”, dins R. SALA i M. ROS (dir.), *Perpignan une et plurielle*, Perpinyà, Éditions Trabucaire i Éditions des Archives de la ville de Perpignan, 2004, p. 509-522.

¹¹ É. EYCHENNE, *Pyrénées de la liberté. Les évasions par l'Espagne 1939-1945*, Tolosa, Privat, 1998; J. CALVET I BELLERA, “Des de l'Alt Empordà a la llibertat. El pas de refugiats estrangers durant els anys de la Segona Guerra Mundial”, dins *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos*, 37 (2004), p. 151-185; J. CLARA, “L'historiador Franco Venturi a les presons franquistes”, dins *Josep Fontana. Història i projecte social*, Barcelona, Crítica, 2004, p. 1756-1570.

¹² Arxiu Històric de Girona, fons del Govern Civil, expedient 174, capsa 355. Tota la documentació inèdita que citem més endavant és d'aquesta mateixa procedència.

¹³ El Jutjat de Delictes Monetaris, creat per llei de 24 de novembre de 1938, amb seu a Madrid i competència a tot el territori, incoava i fallava les causes per delictes de contraban, atresorament de moneda i, des del 20 de novembre de 1940, per evasió de capitals (M. LANERO TÁBOAS, *Una milícia de la justícia. La política judicial del franquismo (1936-1945)*, Madrid, Centro de Estudios Constitucionales, 1996, p. 340).

detingut, tot seguit, fou lliurat a la policia i conduït a Figueres per tal de restar a disposició del governador civil de Girona.

LA FAMÍLIA FRANQUISTA

Com és prou sabut, el parentesc proporciona un sistema de contra-prestacions i aliances que ajuda a perpetuar les condicions d'existència i que és decisiu en els moments de perill. Certament, el fet que Miàs tingués a Figueres una parentela ben situada dins l'esfera del règim franquista esdevingué un aval de primera categoria, des de la primera hora de passar a l'Estat espanyol. Encara que ell podia presentar-se com una persona de convicció catòlica i de dreta, la circumstància familiar va pesar decididament i el salvà d'anar a parar a la presó i encara, posteriorment, d'un trasllat més ingrat, per bé que per l'edat que tenia no hauria estat desplaçat al camp de concentració de Miranda de Ebro, on normalment eren enviats els estrangers en edat militar (fins a 40 anys) que travessaven clandestinament la frontera dels Pirineus.¹⁴

El comissari de policia de Figueres, el dia 29 d'agost, comunicà la detenció a la primera autoritat de la província, com era de consuetud i obligació:

“Tengo el honor de poner en conocimiento de V.E. que en el día de la fecha a [sic] sido presentado en esta Comisaría por fuerzas de Policía Armada pertenecientes a la 14 Bandera Móvil destacadas en Massanet de Cabrenys, por paso clandestino de fronteras, el súbdito francés que dijo ser y llamarse: Alphonse, Luis [sic], Joseph Mias, de 41 años, casado, secretario de Ayuntamiento, hijo de José y María, natural de Palalda (Francia) y con domicilio en Amelie les Bains, villa Ayre y Sol, al que le fueron intervenidos 1.550 francos franceses que han sido depositados en la sucursal del Banco de España en Gerona a disposición del Juzgado Especial de Delitos Monetarios.

Interrogado en esta Comisaría manifiesta que el motivo de su paso a España es porque fue prevenido por una mujer de que iba a ser detenido por las nuevas autoridades, por supuesta colaboración con las autoridades alemanas de ocupación, debiendo significar a V.E. que el citado individuo ha

¹⁴ Sobre el camp de Miranda de Ebro, J. Á. FERNÁNDEZ LÓPEZ, *Historia del campo de concentración de Miranda de Ebro (1937-1947)*, Miranda de Ebro, 2003.

sido puesto en libertad previa la garantía de D. José María Elorduy Buscarons, de 43 años, casado, maestro, hijo de Sabas y de María, natural de Gerona, y con domicilio en esta ciudad, calle de San Lázaro nº 2, Delegado comarcal del Frente de Juventudes, en cuyo domicilio se encuentra alojado a su disposición”.

Josep M. Elorduy, que era fill d'un funcionari del Ministeri d'Obres Públiques¹⁵ i estava casat amb Lluïsa Busquets i Martinell, fou delegat comarcal del Frente de Juventudes entre els anys 1943 i 1951.¹⁶ Representava, efectivament, el paper d'un home ben reconegut i instal·lat dins el règim franquista. La influència de què gaudia no era únicament a escala local, ja que, per la via familiar, s'allargava fins a un centre de poder i decisió tan important com era el Govern Civil de Girona. Per això, el dia 30 d'agost de 1944, va escriure una carta a la seva cosina Maria Teresa Mirallas i Busquets,¹⁷ que hi treballava justament com a funcionària, perquè ajudés a facilitar els tràmits necessaris:

“Ayer llegó, huido de Francia, el marido de nuestra prima Carmen Martínez, Alfonso Miás, que desempeñaba el cargo de Secretario de la Alcaldía de Palalda (Amélie-les-Bains). Por su cargo tuvo que colaborar con los alemanes y además como no es de la cuerda de los que ahora gobiernan allí, o sea el Frente Popular, se enteró le iban a detener y vino para España, ya que en muchos sitios de por allí han seguido el ejemplo de nuestros revolucionarios, asesinando, robando y cometiendo mil atrocidades.

Entró por Massanet de Cabrenys y ayer estuvimos en la Policía, donde le tomaron declaración, etc. Hablé con el Sr. Comisario y bajo mi responsa-

¹⁵ Sabas Elorduy Morales, natural de Tineo (Astúries), ajudant d'Obres Públiques, que va casar-se amb Maria Buscarons i Brugat, de Roses.

¹⁶ J. MILLÁN LAVÍN i col·laboradors, *Historia del Frente de Juventudes. Delegación Provincial de Barcelona y comarcas*. Tomo I: 1939-1950, Barcelona, Hermandad del Frente de Juventudes, 1997, p. 280. Més endavant, Elorduy va ser secretari particular dels alcaldes de Figueres (Bonaterra, Junyer i Guardiola), director del setmanari *Ampurdán* (òrgan de la prefectura local de FET y de las JONS, adreçat a la informació local i comarcal) i corresponsal del diari *Los Sitios*. Morí a Figueres, als 84 anys, el 4 de juny de 1984.

¹⁷ Havia militat en la comunitat tradicionalista. Per això, el 1946, va rebre la medalla de la Vieja Guardia de FET y de las JONS (*Los Sitios*, 28 de febrer de 1946). Formà part de la junta provincial d'aquest organisme del Partit Únic (*Boletín Oficial del Movimiento*, 10 de febrer de 1953). Va morir a Girona el 9 de gener de 1982.

bilidad lo dejaron en libertad y está en casa. A él le interesa ir cuanto antes a Barcelona, donde tiene la familia más allegada, y quedarse allí hasta que pueda regresar a su casa; como me he enterado que estos permisos los da el Gobernador Civil, te agradeceré te enteres de cuando llegue su expediente a ésa, que será hoy o mañana probablemente si lo mandan enseguida, y veas de conseguir le concedan este permiso cuanto antes. Espero me tendrás al corriente de los trámites.”

La solució indicada a Elorduy des del Govern Civil va ser que Miàs havia de demanar, per escrit, el permís de trasllat i residència a Barcelona. Així ho va fer.

BARCELONA, FINAL D'ETAPA

De Figueres estant, el dia 11 de setembre de 1944, l'antic secretari municipal de Palaldà signà una instància dirigida al governador civil de la província, en la qual expressava:

“Alfonso Mias Dejaule, casado, de 41 años de edad, súbdito francés, en la actualidad residente en Figueras, como refugiado político, según consta en la Comisaría de Investigación y Vigilancia de esta ciudad y domiciliado en la calle de San Lázaro, 2, 1º de la misma, a V.E. con el mayor respeto y consideración expone:

Que residiendo en Barcelona su madre política, Dña. Rosa Martinell Morera, viuda de Martínez de Huete, junto con sus hermanos políticos,¹⁸ domiciliados todos en la Avenida de José Antonio, nº 452, 4º, 1ª, quienes atenderán todos los gastos que ocasione su residencia temporal en España, en espera de poder regresar a su país, en cuanto lo permitan las circunstancias políticas, a V.E. acude y

Solicita se le autorice para residir en la ciudad de Barcelona y domiciliado en el de sus familiares reseñados.”

El 22 de setembre, el governador José Fernández Hernando, informat degudament i oportuna per la persona que treballava a les seves ordres,

¹⁸ Segons el cens electoral de 1934, Rosa Martinell residia en aquest mateix punt cèntric de Barcelona conjuntament amb cinc fills: Anna (mestra), Flora (mestra), Rosa, Ramon (dependent) i Josep (pèrit industrial).

De 8 de 1940

*Por me
para sobre
garantía
estada*

EXCMO. SR.

ALFONSO MIAS DEJAULE, casado, de 41 años de edad, subdito francés, en la actualidad residente en Figueras, como refugiado político, según consta en la Comiseria de Investigación y Vigilancia de esta ciudad y domiciliado en la calle de San Lázaro, 2, 1.ª de la misma, a V.E. con el mayor respeto y consideración **E X P O N E** :

Que residiendo en Barcelona, su madre política, Dña. Rosa Martinell Morera, Viuda de Martínez de Huete, junto con sus hermanos políticos, domiciliados todos en la Avenida de José Antonio, n.º 452, 4.ª, 1.ª, quienes atenderán todos los gastos que ocasione su residencia temporal en España, en espera de poder regresar a su país, en cuanto lo permitan las circunstancias políticas, a V.E. acude y

S O L I C I T A se le autorise para residir en la ciudad de Barcelona y domiciliado en el de sus familiares reseñados.

E R A C I A que espera merecer del recto proceder de V.E. cuya vida guarde Dios muchos años.

Figueras (para Gerona), 11 de septiembre de 1944

Alfons Miàs

va comunicar al comissari de la policia de Figueres l'autorització demanada per Miàs:

“Habiéndose dirigido a este Gobierno Civil el súbdito francés Alphonse Louis Joseph Mias, actualmente en libertad en el domicilio de Don José María Elorduy Buscarons, Delegado Comarcal del Frente de Juventudes de esa población, solicitando autorización para residir en el domicilio de su madre política Dª Rosa Martinell Morera, viuda de Martínez de Huete, sito en la Avenida de José Antonio n° 452, 4°, 1^a de Barcelona, participo a V.S. que de conformidad con las atribuciones que me están conferidas, he acordado acceder a lo solicitado, debiendo comunicar dicha resolución al interesado, al mismo tiempo que se le advertirá debe efectuar su presentación en el Negociado de Extranjeros de la Jefatura Superior de Policía de Barcelona, dándome cuenta de su cumplimiento”.

D'aquesta manera, lluny de la França que castigava els col·laboracionistes d'un règim vergonyant, Alfons Miàs pogué instal·lar-se a la Barcelona de Franco, una ciutat molt diferent de la que ell havia admirat en temps de la Segona República, per passar els darrers anys de vida. En aquell ambient de postguerra i dificultats de tota mena, tan sols va ser un habitant més de la Catalunya espanyola i espanyolitzada –en la qual tampoc no mancaven els col·laboradors del franquisme–, dominada pel nacionalcatolicisme i per la persecució dels signes de la identitat catalana, la qual cosa deixava poc espai per a les dèries i els contactes profitosos d'un militant catalanista, i menys si els amics d'abans eren a l'exili. Menys encara per a un refugiat polític.

Les empreses catalanistes impulsades per Miàs no havien pogut anar gaire més enllà de 1942, a la Catalunya del Nord. Empès per l'adversitat a la Catalunya del sud de les Alberes, es dedicà, segons Grau, a l'ensenyament del francès i l'anglès, imaginem que en l'àmbit privat. Hi morí, sobtadament, el 15 de març de 1950, oblidat i perdut en la intimitat familiar.¹⁹ Certament, un final ben trist.

¹⁹ Registre Civil de Barcelona, registre 309 del Jutjat 1.